

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

УДК: 159.9

Слободяник Наталія Володимирівна

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії навчання ім І. О. Синиці Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2053-0688>

Анотація. У статті проаналізовано сутність, структуру та особливості психолого-педагогічної взаємодії вчителя з батьками учнів, розкрито особливості продуктивної та непродуктивної взаємодії вчителя та батьків, визначено закономірності, принципи та психолого-педагогічні умови їх продуктивної взаємодії. Представлено ознаки продуктивної взаємодії вчителя та батьків: спілкування, знання законів і структури педагогічного спілкування; визнання цінності сім'ї, взаємодія із сім'єю, вміння рефлексувати взаємодію із сім'єю, гуманізація міжособистісних взаємин. Зроблено висновок про те, що психолого-педагогічні умови продуктивної взаємодії вчителя та батьків логічно взаємопов'язані та взаємозалежні. Реалізація особистісно-діяльнісного, діалогічного, індивідуально-творчого підходів визначає стратегію, зумовлює вибір тактики дії педагога в процесі взаємодії з батьками учнів. Зазначається, що в процесі психолого-педагогічної взаємодії між педагогом, школярами та батьками складаються різні взаємопов'язані та взаємозалежні відносини, зв'язки.

Ключові слова: закономірність, психолого-педагогічна взаємодія, продуктивна взаємодія, принципи взаємодії, психолого-педагогічні умови, педагогічне спілкування, емпатія, рефлексія.

Постановка проблеми. Одним із важливих соціальних інститутів є сім'я. Але враховуючи реалії сьогодення вона, на жаль, знаходиться у досить не стійких і складних життєвих умовах та не простому етапі свого розвитку. В результаті досить часто, у сім'ях з дітьми, виникають виховні «батьківські про-

рахунки», які у подальшому педагогам, психологам приходится виправляти. Тому взаємодія з батьками учнів є важливою психолого-педагогічною функцією професійної діяльності вчителя. Саме вчитель може допомогти батькам розібратися у вікових та індивідуально-психологічних особливостях дитини, надати до-

© Слободяник Н. В.

помогу у вирішенні різного роду проблем, які виникають між батьками та дітьми. Адже сімейне оточення, у якому народилась дитина та росте є першоджерелом та основою до її виховання і подальшої соціалізації. Але, нажаль, батьки не завжди мають достатньо знань та навичок справитись із певними труднощами у виховному процесі дитини. Вихователь чи педагог, в свою чергу, може отримавши додаткову інформацію про індивідуальні особливості кожної дитини, підібрати відповідні програми, механізми що допоможуть налагодити навчально-виховний процес дитини у складних життєвих ситуаціях. Саме найбільше індивідуальні форми роботи дозволяють встановити особистий контакт вчителя з усіма батьками, з'ясувати сутність педагогічної позиції сім'ї, тактовно допомогти батькам зрозуміти і виправити помилки, якщо вони є, або використати, зробити надбанням усіх кращий досвід сімейного виховання, або вжити рішучих заходів щодо оздоровлення виховної ситуації в сім'ї. Досягнення єдності при психолого-педагогічній взаємодії можливо при наполегливій праці педагогічного колективу та бажанні батьків до такої взаємодії. Тому педагогічний колектив школи повинен вміти використовувати різні шляхи та методи щодо налагодження взаємодії з батьками учнів, тому що перед ним стоїть головна мета – виховання повноцінної особистості, і це в багатьох випадках залежить від ефективності розвитку особистості як у сімейному оточенні так і в умовах шкільного колективу.

Значна кількість науковців не одноразово доводила, що становлення особистості дитини значною мірою залежить від того, як відбувався її розвиток у шкільні роки. За історію розвитку людства суспільство знає дві гілки психолого-педагогічного процесу – сімейну та соціальну. Кожна з цих гілок представляє соціальний інститут виховання, володіє своїми специфічними можливостями у формуванні особистості дитини. Нині сім'я і школа стають двома напрямками становлення маленької особистості, які доповнюють одна одну. Безумовно, їх виховні функції різні, але успішне становлення особистості дитини неможливо без їх взаємодії.

Взаємодія, яка відбувається між учителем і учнем, учителем і батьками учнів, передбачає розвиток усіх сфер життя: взаємозбагачення інтелектуальної, емоційної, діяльнісної сфери учасників освітнього процесу, їх координацію та гармонізацію.

У сучасному світі проблема взаємин педагогів з батьками посідає центральне місце у вихованні, тому що дуже важко вчителю знайти індивідуальний підхід не лише до дитини, але й до його батьків, та й не кожен батьки будуть згодні співпрацювати з учителями через безліч різних обставин.

Педагоги дуже часто відчувають труднощі різного характеру, наприклад, через не сформованість у них навичок повноцінного спілкування, недостатньої комунікативної компетенції, недостатнього професійного досвіду. Ці чинники призводять до небажання працювати із сім'

єю в цілому та індивідуально з учнями. В подоланні цих труднощів велику роль грає ефективна взаємодія вчителя з батьками учня.

У зарубіжній практиці роботи учителя з батьками, зокрема залучення їх до активної діяльності у вихованні дітей, ідея «сімейно-шкільної взаємодії» виникла на четвертому з'їзді світового конгресу із соціології (*Transactions of the Fourth World Congress of Sociology*, 1959 р). У матеріалах конгресу наголошується, що сім'я є єдиним агентом соціалізації молодого покоління; фактично сімейна група – це справжній елемент соціальної структури. Під час цього заходу науковці та соціальні експерти дійшли думки щодо необхідності докорінних змін не лише в системі виховання, але й в системі соціально-педагогічної роботи з сім'єю, до чого спонукала нова роль учителя в умовах формування «сімейношкільної взаємодії» [11].

На думку, Б. Боша, який був учасником з'їзду світового конгресу з соціології, «... сім'я не може самотужки виховувати дитину, вона потребує допомоги того інституту, який готує молодь до життя в суспільстві, тобто школи. Школа, в свою чергу, може здійснювати свої виховні функції лише за умов безпосередньої взаємодії таких елементів як соціальний працівник, учитель, учень, батьки та інші члени суспільства» [11, с. 439–453].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії педагогічного колективу з батьками учнів у процесі розвитку особистості розглядалася в працях відомих педагогів і

психологів (В. Вахтерев, Я. Корчак, П. Каптерев, В. Кащенко А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, К. Ушинський та ін.), досліджувалась та обговорювалася у різних аспектах у працях сучасних учених (Ю. Бабанський, В. Загвязинський, В. Кравський, Я. Коломинський, І. Лернер та ін.).

Концепції розвитку партнерських відносин між школою та сім'єю в контексті соціальнопедагогічної діяльності стали предметом наукових пошуків вітчизняних (Л. Віннікова, Л. Оліфіренко, С. Пальчевський) та американських теоретиків (У. Бронфенбреннер, Ф. Бімак, Дж. Брунер, Х. Вальберг, Н. Дженсон, В. Джейнз, Дж. Епштейн, Дж. Л. Корнлі, В. Крітек, Б. Саймон, К. Меп, Е. Трумбул, А. Хендерсон, Н. Хілл, Л. Тейлор та ін.).

Сучасні дослідники виявили, що головним вихователем дитини є сім'я, друге місце посідає освітній заклад, безпосередня взаємодія з педагогом. Слід підкреслити необхідність пошуку шляхів педагогічного співробітництва та довірливого спілкування між батьками та вчителями. В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич переконані в тому, що виховання дітей у школі і сім'ї – це нероздільний процес з єдиною метою, який зорієнтований не лише на спільні зусилля навчального закладу і сім'ї у вихованні школярів, а й на їх виховну співпрацю у цьому процесі. Його здійснення передбачає єдино спрямовану взаємодію у взаємозалежній діяльності у системі взаємин батьків і педагогів. Взаємини спів-

праці передбачають рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу [8; 9].

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукової літератури визначити сутність та особливості психологічних закономірностей взаємодії вчителя та батьків учнів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В контексті нашого дослідження потрібно проаналізувати поняття «закономірність» в науці.

Так, у філософії поняття «закономірність» трактується як результат сукупної дії багатьох законів. При цьому закон розглядається як внутрішній зв'язок і взаємозумовленість явищ. Не будь-який зв'язок явищ і процесів є закон. Для закону характерний саме суттєвий, стійкий, повторюваний, внутрішньо притаманний явищам зв'язок і взаємна обумовленість [4].

Б. Гершунський вважає, що поняття «закономірність» використовується при розгляданні найбільш загальних спеціальних проблем навчання та виховання [4].

У своїх дослідженнях В. Андреев звертає увагу на те, що в психолого-педагогічній науці важливо та потрібно не стільки протиставляти, скільки підкреслювати спільність категорій «закон» і «закономірність». Слід мати на увазі, що закон і закономірність відображають педагогічне явище на різних рівнях узагальнення: закон – на максимально конкретному, а закономірність – на більш абстрактному рівні та часто розкриває лише загальну

тенденцію функціонування та саморозвитку педагогічної системи [5].

На підставі пізнання законів та закономірностей навчально-виховного процесу педагог визначає способи цілеспрямованої та раціональної педагогічної діяльності при досягненні стратегічних педагогічних цілей.

Використовуючи тонкий психологічний підхід, кожен педагог повинен знайти точки дотику з батьками, що непросто здійснити, оскільки батьки, як правило, стоять в позиції захисту, але вчитель може зробити це, спираючись на правила ефективної взаємодії з батьками. До них відносяться:

- турбота про розвиток дитини;
- ставлення з повагою до батьків учнів, незважаючи на їх соціальний статус та інші суспільні стереотипи;
- дотримання такту із зазначенням конкретних спрямовань розвитку особистості вихованця;
- відкритість взаємодії та її оптимістична спрямованість [7].

Освітня допомога вчителя спрямована на педагогічну та психологічну просвіту батьків учнів. Вона передбачає аналіз значущості авторитету батьків для дітей, взаємин різних поколінь у сім'ї, методів педагогічного впливу на дитину, статевовікових характеристик при вихованні, соціально-психологічних проблем виховання педагогічно занедбаних дітей, ролі батьків у самовихованні школярів.

Психологічна допомога – це, передусім, соціально-психологічна підтримка, спрямована на створення сприятливого клімату в сім'ї та корекція відносин між людьми (у випадку порушення нервово-психічного та фізичного стану дитини).

Усе вищенаведене свідчить про те, що у взаєминах з батьками учнів педагог має бути радником, який інформує батьків про важливість взаємодії з їх дітьми та про шляхи їх співробітництва; консультантом, який розповідає про міжособистісну взаємодію в сім'ї, методах виховання з урахуванням персональних особливостей сім'ї. Підкреслимо, що формування, розвиток педагогічної культури населення, покращення якості сімейного виховання — це основна мета системи психолого-педагогічного супроводу сім'ї [3].

Далі розглянемо психологічні закономірності продуктивної взаємодії вчителя та батьків учнів. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам виокремити такі закономірності цього процесу:

1. Закономірність динаміки взаємодії вчителя та батьків учнів. Це означає, що процес взаємодії вчителя та батьків потрібно розглядати як взаємодію між батьками та учнями, яка розвивається та має «ступінчастий» характер; що вище проміжні досягнення, то вагоміше кінцевий результат.

2. Закономірність управління процесом взаємодії. Продуктивність психолого-виховного впливу залежить від інтенсивності

зворотніх зв'язків між педагогом, батьками та учнями; характеру та обґрунтування коректуючих впливів на учнів.

3. Закономірність обумовленості процесу взаємодії вчителя та батьків учнів. Результати взаємодії вчителя та батьків залежать від характеру взаємодії всіх суб'єктів виховного процесу, від умов здійснення процесу (психолого-педагогічних, організаційно-педагогічних та ін.).

4. Закономірність відповідності змісту, форм і методів психолого-педагогічної взаємодії віковим особливостям і можливостям учнів [6].

М. Западаєва [3] виокремлює типи взаємодії педагогів з батьками учнів:

- батьки намагаються зрозуміти та прийняти позицію педагога;
- батьки байдуже ставляться до діяльності педагога;
- конфліктні батьки, які категорично не бажають співпрацювати з педагогами.

Видатний учений Ш. Амонашвілі запропонував вирішити проблему взаємодії педагогів з батьками учнів з позицій гуманістичного підходу. На його думку, вчителі та батьки повинні співпрацювати між собою, об'єднати всі свої зусилля на створення сприятливих умов для розвитку особистості дитини, тому що перед ними стоїть важлива мета - виховувати добре розвинену дитину.

Ідеї гуманістичної концепції педагога лягли в основу його рекомендацій щодо фор-

мування педагогічної культури батьків. III. Амонашвілі наполягав на організації постійної взаємодії школи і сім'ї в процесі виховання та навчання, наголошуючи, що саме така взаємодія забезпечить комплексний підхід до виховання дитини, створить умови для індивідуалізації виховного впливу [1].

Розглянемо принципи процесу взаємодії вчителя та батьків учнів. Так як, принципи психолого-педагогічного процесу пов'язані із закономірностями. В сучасній енциклопедії з філософії принципи визначаються як гносеологічний феномен, і в силу цього вони не можуть мати самостійного значення. Тому психолого-педагогічний процес повинен базуватися на психолого-педагогічних принципах, які відображають об'єктивні можливості підвищення ефективності виховної діяльності [5].

Існують різні класифікації психолого-педагогічних принципів. Ю. Бабанський, П. Підкасистий виокремлюють принципи навчання та виховання. О. Бондаревська розкриває загальні (стратегічні) та окремі (тактичні) принципи.

Б. Лихачьов, В. Сластьонін описують принципи організації навчально-виховного процесу. В. Андреев вказує на принципи соціалізації, індивідуалізації, інформатизації, управління, системності, розвитку, оптимальності [4].

П. Підкасистий описує принципи орієнтації на цінності та ціннісні відносини, суб'єктність. Н. Щуркова, вивчивши взаємодію сі-

м'ї та школи, виокремлює принципи взаємодії вчителя та батьків учнів : згоди, сопереживання, причетності [4].

С. Мостова виокремлює такі принципи взаємодії вчителя та батьків:

- єдність виховного впливу;
- особистісний підхід;
- суб'єктність;
- гуманізація міжособистісних взаємин.

У дослідженнях вказується, що принципи продуктивної взаємодії вчителя та батьків можуть бути реалізовані лише при наявності певних психолого-педагогічних умов [5; 7].

На основі проведеного теоретичного аналізу психолого - педагогічної літератури з проблеми дослідження, розглянемо деякі загальні підходи до визначання психолого-педагогічних умов продуктивної взаємодії вчителя та батьків, а також проаналізуємо уявлення про ці умови, що склалися в сучасній педагогічній теорії та практиці.

Передусім, вважаємо доцільним розкрити поняття «умови», «педагогічні умови».

У словниках під терміном «умова» розуміється те, від чого залежить інше, те, що робить можливим інше, від чого залежить інше, що визначає собою що-небудь інше; обставину, від якої що-небудь залежить; передумова чогось.

У дослідженнях існують різні трактовки цього поняття.

С. Мостова [4] під психолого-педагогічними умовами продуктивної взаємодії вчителя та батьків розуміє сукупність педагогічних і психологічних обставин, що забезпечують вчителю змогу організувати успішну, результативну взаємодію в триаді «вчитель – батьки – учень».

Перша умова: усвідомлення вчителем необхідності формування продуктивної взаємодії з батьками школярів як мети та критерію ефективності виховного процесу.

Мета – головна умова будь-якого виховного процесу, передбачення результатів діяльності. Мета має бути діагностичною. Поставити діагностичну мету – означає сформулювати її через результат, що передбачається

Друга умова: реалізація особистісно-діяльнісного, діалогічного, індивідуально-творчого підходів.

У психолого-педагогічній літературі зазначається, що підходи визначають позицію вчителя, складають стратегію виховної діяльності та зумовлюють вибір тактики дій в конкретній ситуації. Дослідники підкреслюють важливість вивчення особистісно-діяльнісного, діалогічного, індивідуально-творчого підходів у взаємодії з батьками учнів, тому що, поперше, вказані орієнтації не взаємовиключають, а доповнюють одна одну; по-друге, в сукупності вказані підходи зумовлюють вибір тактики взаємодії педагога з батьками школярів у період навчання їх у школі, визначає настанову на мету - ідеал.

Третя умова – високий рівень комунікативних умінь у педагога.

Комунікативні вміння, згідно аналізу психолого-педагогічної літератури, – головний компонент спілкування. Педагог у процесі взаємодії з батьками має реалізувати всі функції спілкування – виступати і як джерело інформації, і як людина, яка пізнає іншу людину або групу людей, і як організатор колективної діяльності та взаємин. Це, в свою чергу, передбачає наявність у педагога низки комунікативних умінь.

Продуктивно організований процес педагогічного спілкування може забезпечити: реальний психологічний контакт, який може виникнути між педагогом, батьками, учнями; подолання різних психологічних бар'єрів, що виникають в процесі взаємодії педагогів, батьків і учнів (соціально-психологічні, мотиваційні, вікові тощо); перехід батьків та учнів зі звичної для них позиції тих, кого ведуть, на позицію співробітництва, а, також їх перевтілення в суб'єктів педагогічної творчості; плідні міжособистісні взаємини педагога, батьків, учнів, у яких органічно поєднуються діловий і особистісний рівень спілкування; цілісна соціально-психологічна структура педагогічного процесу.

Четверта умова – здатність до емпатії та рефлексії. Ця умова пов'язана з третьою. Встановленню зворотного зв'язку в процесі спілкування допомагають емпатійні процеси. Емоційний зворотній зв'язок досягається че-

рез здатність передавати партнеру по спілкуванню розуміння його переживань та внутрішньої ситуації, що сприятиме більш ефективному процесу психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів виховного процесу.

Здатність до емпатії передбачає наявність у педагога іншої здібності, рефлексивної, яка виражається в узагальненому вмінні поглиблюватися у свій власний психічний світ, у особливості своєї особистості, свого спілкування з батьками та учнями [7].

О. Бодальов вважає, що педагог лише тоді здійснює виховний вплив, коли він уміє співчувати, співпереживати, проявляти почуття причетності, вміє зрозуміти іншу людину, проникнутись її прикрощами та радощами [2].

У загальному розумінні рефлексія – це роздум, самопостереження, саморозвиток. Нині прийнято говорити про три види рефлексії: елементарну рефлексію, яка призводить до розглядання та аналізу знань і вчинків, до роздуму про їх межі та значення; наукову рефлексію, яка передбачає критику та аналіз теоретичного знання, що проводяться на основі застосування методів і прийомів, що властиві певній галузі наукового дослідження; і філософську рефлексію, тобто рефлексію, яка призводить до усвідомлення та осмислення буття та мислення, людської культури в цілому [7].

Спираючись на аналіз, виконаний О. Лушпаєвою, зміст рефлексивних здібностей учителя можна визначити як здатність учите-

ля: до саморефлексії (осмисленню уявлень про себе); до взаєморефлексії та міжособистісної рефлексії (конструювання характеру внутрішнього світу партнерів по взаємодії; до рефлексії ситуацій психолого-педагогічної взаємодії з батьками учнів [4].

Слід зазначити, що вітчизняні та зарубіжні філософи, педагоги минулого наголошували на необхідності організації педагогічної просвіти батьків, акцентуючи увагу на тому, що розв'язання проблем виховання залежить від широкого розповсюдження наукової літератури, яка б допомагала усвідомлювати педагогічні поняття і батькам, і вчителям; підкреслювали зв'язок сімейного виховання з місцем жінки в суспільстві та рівнем її педагогічної підготовки; доводили необхідність освіти жінки як матері-виховательки (К. Ушинський, М. Пирогов, Д. Писарев, І. Франко, П. Лесгафт, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо).

Особливий внесок у розвиток теорії підготовки батьків до сімейного виховання, формування їхньої педагогічної культури, як свідчить проведений науковий пошук (аналіз творчого доробку, праць численних дослідників спадщини), здійснили видатні українські педагоги В. Сухомлинський, М. Стельмахович. Так, спираючись на багатовіковий досвід народного виховання, В. Сухомлинський розглядав сімейну педагогіку як копітку працю, майстерність та творчість, а основними умовами успішної дії інституту батьківства визначав

сприятливий сімейний мікроклімат; моральну відповідальність батьків за дітей; спільну трудову діяльність членів родини; розумну організацію життя і побутового устрою; узгодженість дії сім'ї зі школою, а також педагогічну культуру батькі

Нові реалії життя в Україні потребують урахування нових підходів до взаємодії сім'ї та школи. Спільна робота педагогів і батьків є найціннішим інструментом, що дозволяє підібрати для кожного учня оптимальний виховний маршрут, а також взаємно збагатити знаннями кожного з учасників взаємодії. Аналіз практичного досвіду роботи сучасної школи, засвідчує, що освіта потребує цілісного психолого-педагогічного підходу до формування особистості дитини, чим зумовлюється необхідність ефективного взаємозв'язку сім'ї та школи на основі об'єднання їх зусиль.

Зміст роботи педагогічного колективу сучасної школи з батьками полягає в підвищенні психолого-педагогічних знань батьків (лекції, семінари, індивідуальні консультації, практикуми, конференції, тренінги); залученні батьків до навчально-виховного процесу (батьківські збори, спільні творчі справи) [8].

Батьківські конференції мають величезне значення в системі виховної роботи школи. Під час їх проведення можна обговорювати актуальні проблеми суспільства, причини виникнення конфліктів між батьками і дітьми та шляхи виходу з таких ситуацій; гендерні питання та проблеми сексуального виховання в

родині.

Велику роль у розв'язанні спільних завдань навчання і виховання також відіграють батьківські комітети школи і класу. Обирають їх на відповідних батьківських зборах, і працюють вони у тісному контакті з класними керівниками.

Класні і загальні батьківські збори є основною формою колективної роботи з батьками. Добре підготовлені і проведені батьківські збори сприяють створенню єдиного колективу педагогів і батьків, мобілізації його на розв'язання конкретних проблем життя і виховання дітей у сім'ї.

Практикуми для батьків у вигляді евристичних бесід, дискусійних клубів, «круглих столів» – це форма вироблення в батьків психолого-педагогічних умінь з виховання дітей, ефективного розв'язання педагогічних ситуацій, тренування психолого-педагогічного мислення.

Індивідуальні консультації – одна з найважливіших форм взаємодії класного керівника, психолога з родиною школяра. Індивідуальні тематичні консультації передбачають обмін інформацією, що дає реальне уявлення про навчальні справи та поведінку учня, труднощі, які він відчуває, та шляхи їх подолання. Практичний психолог повинен дати батькам можливість розповісти йому все те, з чим вони хотіли б ознайомити педагога в неофіційній обстановці та з'ясувати важливі відомості для своєї виховної роботи з дитиною.

© Слободяник Н. В.

Батьківський тренінг – це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити свої погляди щодо поводження та взаємодії з власною дитиною, зробити відкритим і довірливим спілкування з нею. У батьківських тренінгах повинні брати участь обоє батьків. Від цього ефективність тренінгу зростає, і результати не змушують на себе чекати. Тренінг проводиться з групою, що складається з 12–15 осіб. Батьківські тренінги будуть успішними, якщо всі батьки активно братимуть в них участь і регулярно їх відвідуватимуть. Тренінг має складатися з 5–8 занять. Він проводиться зазвичай психологом школи, що дає змогу батькам тимчасово відчувати себе дитиною, пережити емоційно ще раз дитячі враження.

Батьківські ринги – одна з дискусійних форм спілкування батьків і формування батьківського колективу. Батьківський ринг готується у вигляді відповідей на запитання з педагогічних проблем. Запитання вибирають самі батьки. На одне запитання відповідають дві родини. У них можуть бути різні позиції, різні думки. Інша частина аудиторії в полеміку не вступає, а лише підтримує думку родин оплесками. Експертами в батьківських рингах є школярі. Вони визначають, яка родина у відповідях на запитання була найбільш близькою до їх правильного трактування [8; 9].

Співробітництво вчителя із сім'ями є вимогою часу, тому що відбувається об'єднання зусиль дітей, батьків і вчителів у прагненні до досягнення оптимальних результатів,

що робить школу привабливою для дітей та батьків, а для вчителя – це стимул до творчої діяльності. Активні методи взаємодії сприятиме розкриттю потенціалу сім'ї. Дії, які дарують відчуття свята, радощі, сумісного спілкування викликають позитивні емоції, які потрібні і дітям, і дорослим [10].

Використання і традиційних, і нетрадиційних методів, різних форм взаємодії з батьками учнів має одну загальну мету – зробити щасливою підростаючу особистість, яка вступає у сучасне життя, більше того, сама з часом буде виховувати майбутнє покоління. Отже, взаємодія педагогів і батьків у навчальному закладі – це цілісна соціально-психологічна система, яка становить єдність перцептивного (співсвідомість), комунікативного (спілкування) та інтерактивного (співпраця, співтворчість) компонентів, що взаємопов'язані між собою: педагог може зрозуміти внутрішній світ батьків, спілкуючись з ними; довіра і відкритість у спілкуванні виникає за умови розуміння вчителем внутрішнього світу кожної дитини, її батьків; результат співпраці та співтворчості залежить від передбачення емоційних реакцій іншої людини в конкретних ситуаціях. Важливими є не так комунікативний аспект цієї взаємодії, як інтерактивний і перцептивний та виявлення ефективних способів її організації. Це співнавчання, в якому педагог й батьки – рівноправні суб'єкти навчально-виховного процесу [8].

Висновки. Отже, нами проаналізовано закономірності, принципи та психолого-педагогічні умови продуктивної взаємодії вчителя та батьків учнів. Зроблено висновок про те, що психолого-педагогічні умови продуктивної взаємодії вчителя та батьків логічно взаємопов'язані та взаємозалежні. Взаємодію вчителя та батьків ми розглядаємо в сукупності взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів: спілкування, відносин, зв'язків.

Спілкування є основою розвитку взаємин, які можуть відбуватися в різних формах і напрямках. Вибір педагогом найбільш психологічно доцільної форми вираження свого ставлення в спілкуванні відбувається без напруги, якщо в нього сформовані психічні властивості особистості – здатність до емпатії та рефлексії.

Зміст роботи педагогічного колективу з батьками учнів полягає в підвищенні психолого-педагогічних знань батьків.

Перспективним напрямом дослідження є здійснення експериментального аналізу проблеми психолого-педагогічної взаємодії вчителів з батьками учнів.

Перелік використаних джерел:

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
2. Бодалев А. А. Проблемы гуманизации межличностного общения и основные направления их психологиче-

ского изучения /А. А. Бодалев// Вопросы психологии, 2010. – № 6.– С. 74 - 81.

3. Западаева М. Б. Эффективное взаимодействие учителя с родителями учащихся: теоретический аспект /М. Б. Западаева// Социальная педагогика. – 2014. – № 3. – С.112-119.

4. Коротаева Е. В. Основы педагогики взаимодействий: теория и практика: монография / Е. В. Коротаева. – Екатеринбург: Изд. УрГПУ, 2013. – 203 с.

5. Коломинский Я. Л. Изучение педагогического взаимодействия/ Я. Л. Коломинский // Советская педагогика, 1991. – № 10. – С. 36 - 42.

6. Крючков В. К. Взаимоотношения в системе «педагог – ребенок – родители»/ В. К. Крючков // Педагогика, 2012. – № 9. – С. 37 - 32.

7. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П.Ф. Лесгафт. – М.: Педагогика, 1991.– 176 с.

8. Лященко М. Взаємодія батьків та педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління /М. Лященко // Рідна школа, 2011. – №11. – С. 71-74.

9. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі / В. М. Оржеховська. – Х.: Видавництво «Точка», 2007. – 192 с.

10. Цуркан Т. Г. Взаємодія сім'ї та школи – важливий чинник успішного навчання школяра / Т. Г. Цуркан // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія, 2013. – С. 71-78.

11. Costin L. A historical review of school social work / L. Costin. – Social Casework, 1969. – P.439-453.

12. Englund M. Children's achievement in early elementary school: Longitudinal effects of parental involvement, expectations, and quality of assistance /M. Englund, A. Luckner // Journal of Educational Psychology Englund, 1996. – P. 723 - 730.

13. Fan X. Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis /X. Fan, M. Chen // Educational Psychology Review, 2001. – №13 (1) – P. 1-22.

14. Fantuzzo J. W. Parent involvement in early childhood education and children's peer play competencies: An exam-

© Слободяник Н. В.

ination of multivariate relationships / J. W. Fantuzzo, E. Tighe, Mc. Wayneю // *NHSA Dialog: A Research-To-Practice. Journal for the Early Intervention Field*, 2001. – №6. – P. 3-21.

References (Transliteration):

1. *Amonashvili Sh. A. Razmishshleniya o gumannoy pedagogike / Sh. A. Amonashvili. – M.: Izdatel'skiy Dom Shalviih Amonashvili, 1995. – 496 s.*
2. *Bodalev A. A. Problemih gumanizacii mezhlchnostnogo obtheniya i osnovnihe napravleniya ikh psikhologicheskogo izucheniya / A. A. Bodalev // Voprosih psikhologii, 2010. – № 6. – S. 74 - 81.*
3. *Zapadaeva M. B. Ehhfektivnoe vzaimodeystvie uchitelya s roditelyami uchathikhsya: teoreticheskij aspekt / M. B. Zapadaeva // Social'naya pedagogika. – 2014. – № 3. – S.112-119.*
4. *Korotaeva E. V. Osnovnih pedagogiki vzaimodeystviy: teoriya i praktika: monografiya / E. V. Korotaeva. – Ekaterinburg: Izd. UrGPU, 2013. – 203 s.*
5. *Kolominskiy Ya. L. Izuchenie pedagogicheskogo vzaimodeystviya / Ya. L. Kolominskiy // Sovetskaya pedagogika, 1991. – № 10. – S. 36 - 42.*
6. *Kryuchkov V. K. Vzaimootnosheniya v sisteme «pedagog – rebenok – roditeli» / V. K. Kryuchkov // Pedagogika, 2012. – № 9. – S. 37 - 32.*
7. *Lesgaft P. F. Semeynoe vospitanie rebenka i ego znachenie / P. F. Lesgaft. – M.: Pedagogika, 1991. – 176 s.*
8. *Lyathenko M. Vzaemodiya batjkiv ta pedagogiv – neobkhidna umova dlya vikhovannya novogo pokolinnya / M. Lyathenko // Ridna shkola, 2011. – №11. – S. 71-74.*
9. *Orzhekhovs'jka V. M. Vzaemodiya navchal'nogo zakladu i sim'i: strategii, tekhnologii i modeli / V. M. Orzhekhovs'jka. – Kh.: Vidavnictvo «Tochka», 2007. – 192 s.*
10. *Curkan T. G. Vzaemodiya sim'i ta shkoli – vazhliiviy chinnik uspishnogo navchannya shkolyara. /T. G. Curkan//*

Naukoviyj visnik Cherniveckjogo universitetu. Pedagogika ta psikhologiya, 2013. – S. 71-78.

11. *Costin L. A historical review of school social work / L. Costin. – Social Casework, 1969. – P. 39-453.*
12. *Englund M. Children's achievement in early elementary school: Longitudinal effects of parental involvement, expectations, and quality of assistance /M. Englund, A. Luckner // Journal of Educational Psychology Englund, 1996. – P. 723 - 730.*
13. *Fan X. Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis /X. Fan, M. Chen // Educational Psychology Review, 2001. – №13 (1) – P. 1-22.*
14. *Fantuzzo J. W. Parent involvement in early childhood education and children's peer play competencies: An examination of multivariate relationships / J. W. Fantuzzo, E. Tighe, Mc. Wayneю // *NHSA Dialog: A Research-To-Practice. Journal for the Early Intervention Field*, 2001. – №6. – P. 3-21.*

Slobodianyuk Natalia

Ph.D., senior scientist, of the Laboratory of Educational Psychology named after I.O. Sinit'sy, H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine)

PATTERNS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL INTERACTION BETWEEN TEACHER AND PARENTS OF PUPILS

ABSTRACT

The article analyzes the essence, structure and peculiarities of the psycho-pedagogical interaction between teacher and parents of pupils, reveals the peculiarities of productive and unproductive interaction between teacher and parents, determines the patterns, principles, psychological and pedagogical conditions of productive interaction between teacher and parents of pupils. The signs of productive interaction between teacher

© Слoбoд'яник Н. В.

and parents of pupils are presented: communication, knowledge of the laws and the structure of pedagogical communication; recognition of the value of the family, interaction with the family, ability to reflect the interaction with the family, humanization of interpersonal relationships. It is concluded that psychological and pedagogical conditions of productive interaction between teacher and parents of pupils are logically interconnected and interdependent. The implementation of personal-active, dialogical, individual-creative approaches determines the strategy, determines the choice of tactics of teacher's actions in the process of interaction with parents of pupils. It is noted that in the process of psychological and pedagogical interaction between teacher, schoolchildren and parents there are various interconnected and interdependent relations and connections. It is determined that the content of the work of the pedagogical team with parents is to increase the psychological and pedagogical knowledge of the parents (lectures, seminars, individual consultations, workshops, conferences, parent training; parental rings); involvement of parents in the educational process (parent meetings, general creative affairs).

Parent conferences are of great importance in the system of educational work of the school. During such conferences, it is possible to discuss topical problems of society, the reasons of conflicts between parents and children and ways of solving for such situations; gender issues and problems of sex education in family. It is

concluded that the interaction between teachers and parents in an educational institution is an integral socio-psychological system, which combines the unity of perceptual (common consciousness), communicative (communication) and interactive (cooperation, co-creation) interrelated components.

Key words: pattern, psycho-pedagogical interaction, productive interaction, principles of interaction, psychological and pedagogical conditions, pedagogical communication, empathy, reflexion.

Слободяник Наталья Владимировна

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории обучения имени И. О. Синицы Института психологии имени Г. С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев (Украина)

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЯ С РОДИТЕЛЯМИ УЧЕНИКОВ

Аннотация. В статье проанализированы сущность, структура и особенности психолого-педагогического взаимодействия учителя с родителями учеников, раскрыты особенности продуктивного и непродуктивного взаимодействия учителя и родителей, определены закономерности, принципы и психолого-педагогические условия их продуктивного взаимодействия. Представлены признаки продуктивного взаимодействия учителя и родителей: общение, знание законов и структуры педагогического общения; признание ценности семьи, взаимодействие с семьей, умение рефлексировать

© Слободяник Н. В.

взаимодействие с семьей, гуманизация межличностных взаимоотношений. Подчеркивается, что содержание работы педагогического коллектива с родителями заключается в повышении психолого-педагогических знаний родителей (лекции, семинары, индивидуальные консультации, практикумы, конференции, тренинги); привлечение родителей к учебно-воспитательному процессу (родительские собрания, общие творческие дела). Сделан вывод о том, что психолого-педагогические условия продуктивного взаимодействия учителя и родителей учеников логически взаимосвязаны и взаимозависимы. Реализация личностно-деятельностного, диалогического, индивидуально-творческого подходов определяет стратегию, обуславливает выбор тактики действий педагога в процессе взаимодействия с родителями учеников. Отмечается, что в процессе психолого-педагогического взаимодействия между педагогом, школьниками и родителями складываются разнообразные взаимосвязанные и взаимозависимые отношения, связи.

Родительские конференции имеют большое значение в системе образовательной работы школы. Во время их проведения можно обсуждать актуальные проблемы общества, причины возникновения конфликтов между родителями и детьми и пути выхода из таких ситуаций; гендерные вопросы и проблемы сексуального воспитания в семье. Поэтому использование традиционных и нетрадиционных методов и различных форм работы с ро-

дителями учеников имеет одну общую цель - сделать счастливым подрастающее поколение, сформировать личность, которая самостоятельно будет вступать в современную взрослую жизнь, более того, сама со временем будет воспитывать будущее.

Взаимодействие педагогов и родителей в учебном заведении – это целостная социально-психологическая система, которая составляет единство перцептивного (сосознание), коммуникативного (общение) и интерактивного (сотрудничество, сотворчество) компонентов.

Ключевые слова: закономерность, психолого-педагогическое взаимодействие, продуктивное взаимодействие, принципы взаимодействия, психолого-педагогические условия, педагогическое общение, эмпатия, рефлексия.

Дата отримання статті: 06.09.2018

Дата рекомендації до друку: 15.09.2018

Дата оприлюднення: 27.09.2018

© Слободяник Н. В.